

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

|| trisaptatitamaḥ sargaḥ ||

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ trisaptatitamaḥ sargaḥ ॥

bharatēna kaikēyyā dhikkāraṇaṃ tām prati mahatō rōṣasya
prakaṭanaṃ ca

śrutvā ca sa pīturvṛttaṃ
bhrātarau ca vivāsitau |
bharatō duḥkhasantapta
idaṃ vacanamabravīt || 2.73.1 ||

kiṃ nu kāryaṃ hatasyēha
mama rājyēna śōcataḥ |
vihīnasyātha pitrā ca
bhrātrā piṭṛsamēna ca || 2.73.2 ||

duḥkhē mē duḥkhamakarō -
rvraṇē kṣāramivādadaḥ |
rājānaṃ prētabhāvasthaṃ
kṛtvā rāmaṃ ca tāpasam || 2.73.3 ||

kulasya tvamabhāvāya
kālarātririvāgatā |

anḡāramupagūhya sma
pitā mē nāvabuddhavān || 2.73.4 ||

mṛtyumāpāditō rājā
tvayā mē pāpadarśini |
sukhaṃ parihṛtaṃ mōhāt
kulē'smin kulapāṃsani || 2.73.5 ||

tvāṃ prāpya hi pitā mē'dya
satyasandhō mahāyaśāḥ |
tīvraduḥkhābhisantaptō
vṛttō daśarathō nṛpaḥ || 2.73.6 ||

vināśitō mahārājaḥ
pitā mē dharmavatsalaḥ |
kasmāt pravrajitō rāmaḥ
kasmādēva vanaṃ gataḥ || 2.73.7 ||

kausalyā ca sumitrā ca
putraśōkābhipīḍitē |
duṣkaraṃ yadi jīvētāṃ
prāpya tvāṃ jananiṃ mama || 2.73.8 ||

nanvāryō'pi ca dharmātmā
tvayi vṛttimanuttamām |
vartatē guruvṛttijñō
yathā mātari vartatē || 2.73.9 ||

tathā jyēṣṭhā hi mē mātā
kausalyā dīrghadarśinī |

tvayi dharmaṃ samāsthāya
bhaginyāmiva vartatē || 2.73.10 ||

tasyāḥ putraṃ mahātmānaṃ
cīravalkalavāsasam |
prasthāpya vanavāsāya
kathaṃ pāpē na śōcasē || 2.73.11 ||

apāpadarśinaṃ sūraṃ
kṛtātmānaṃ yaśasvinam |
pravrajya cīravasanaṃ
kiṃ nu paśyasi kāraṇam || 2.73.12 ||

lubdhāyā viditō manyē
na tē'haṃ rāghavaṃ yathā |
tathā hyanarthō rājyārthaṃ
tvayā'nītō mahānayaṃ || 2.73.13 ||

ahaṃ hi puruṣavyāghrā -
vapaśyan rāmalakṣmaṇau |
kēna śaktiprabhāvēṇa
rājyaṃ rakṣitumutsahē || 2.73.14 ||

taṃ hi nityaṃ mahārājō
balavantaṃ mahaujasam |
upāśritō'bhūd dharmātmā
mērurmēruvanaṃ yathā || 2.73.15 ||

sō'haṃ kathamimaṃ bhāraṃ
mahādhuryasamudyatam |

damyō dhuramivāsādyā
sahēyaṃ kēna caujasā || 2.73.16 ||

athavā mē bhavēcchakti -
ryōgairbuddhibalēna vā |
sakāmāṃ na kariṣyāmi
tvāmahaṃ putragarddhinīm || 2.73.17 ||

na mē vikāṅkṣā jāyēta
tyaktuṃ tvāṃ pāpaniścayām |
yadi rāmasya nāvēkṣā
tvayi syānmātrvat sadā || 2.73.18 ||

utpannā tu kathāṃ buddhi -
stavēyaṃ pāpadarśinī |
sādhucāritravibhraṣṭē
pūrvēṣāṃ nō vigarhitā || 2.73.19 ||

asmin kulē hi sarvēṣāṃ
jyēṣṭhō rājyē'bhiṣicyatē |
aparē bhrātarastasmin
pravartantē samāhitāḥ || 2.73.20 ||

na hi manyē nṛśaṃsē tvāṃ
rājadharmamavēkṣasē |
gatiṃ vā na vijānāsi
rājavṛttasya śāśvatīm || 2.73.21 ||

satataṃ rājaputrēṣu
jyēṣṭhō rājābhiṣicyatē |

rājñāmētat samaṃ tat syā -

dikṣvākūṇām viśēṣataḥ || 2.73.22 ||

tēṣām dharmāikarakṣāṇām

kulacāritrasōbhinām |

adya cāritrasāuṭīryam

tvām prāpya vinivartitam || 2.73.23 ||

tavāpi sumahābhāgē

janēndrakulapūrvakē |

buddhimōhaḥ kathamayam

sambhūtastvayi garhitaḥ || 2.73.24 ||

na tu kāmam kariṣyāmi

tavāham pāpaniścayē |

yayā vyaśanamārabdham

jīvitāntakaram mama || 2.73.25 ||

ēṣa tvidānīmēvāha -

mapriyārtham tavānagham |

nivartayiṣyāmi vanād

bhrātaram svajanapriyam || 2.73.26 ||

nivartayitvā rāmam ca

tasyāham dīptatējasah |

dāsabhūtō bhaviṣyāmi

susthitēnāntarātmanā || 2.73.27 ||

ityēvamuktvā bharatō mahātmā

priyētarairvākyagaṇaistudamstām |

śōkārḍitaścāpi nanāda bhūyaḥ

siṃhō yathā mandararakandarasthaḥ || 2.73.28 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvye

ayōdhyākāṇḍē trisaptatitamaḥ sargaḥ ||